

Lektionsplan: GRUPPFENOMEN

Skolklassen är en viktig grupp i elevens liv. Det är också ofta en ganska stor grupp som består av många olika elever, och man kan inte själv påverka hur gruppen är sammansatt. I gruppens verksamhet kan man se olika utvecklingsfaser (bildande, stormning, normskapande, fungerande samarbete, avslutning). Det är viktigt att förstå att när gruppen förändras, till exempel när en ny elev börjar i klassen eller någon flyttar bort, börjar gruppen alltid formas på nytt. Samspelet mellan gruppens medlemmar skapar ett fält som påverkar individernas beteende och ställning i gruppen.

För gruppens medlemmar uppstår både formella och informella roller som kan stödja gruppens verksamhet men också försvåra den. På samma sätt förekommer olika maktförhållanden i grupper, och det är viktigt att läraren är medveten om dem.

Till gruppens verksamhet hör alltså olika gruppdynamiska fenomen som det är bra att känna till och som man också medvetet kan bearbeta tillsammans med eleverna. På det sättet kan man förstå hur gruppen påverkar en själv, hur ens eget agerande påverkar gruppen och samtidigt tillsammans utveckla gruppen så att den fungerar bättre. Grunden för en välfungerande grupp är att man känner och uppskattar varandra samt att det finns en känsla av trygghet. I en otrygg grupp är människan i ett slags "beredskapsläge", och då fungerar inte heller de delar av hjärnan som är viktiga för inläring, tänkande, självreglering och medkänsla särskilt bra. En trygg grupp är viktig både för välmående och lärande.

MÅL:

- Bekanta sig med olika grupper och gruppdynamiska fenomen
- Fundera över vilka roller gruppmedlemmar kan ha och vilka roller man själv har i olika grupper
- Fundera över hur en välfungerande grupp bildas och hur den ser ut

MATERIAL:

- Kort som beskriver lektionsstrukturen
- Låt klassen lysa- avtalet
- Lugn musik eller ett instrument för landning
- Gruppkort (6 st.)
- Rollkort (10 st.) eller rollblad
- Affischen *I en välfungerande grupp*
- Låt klassen lysa-häfte 2 s. 2
- Klassutmaning: Klassens *gemensamma raster*-blad

Det är bra att ha Låt klassen lysa-avtalet synligt under varje lektion.

Lektionsstrukturen kan gås igenom och visas med hjälp av bilder.

Nedvarvning: Blickarna möts

Övningen genomförs utan att prata. Ställ er i en ring. Det är bra om läraren deltar i övningen. Börja med att hitta en lugn och bekväm ställning i ringen. Låt fötterna och händerna komma till ro och rikta blicken mot golvet en stund. Ta några lugna andetag.

Hela övningen görs lugnt och tyst. När jag spelar på koshi-vindspelet lyfter du blicken och tittar en stund på personen som står till vänster om dig. Flytta sedan blicken vidare till nästa klasskamrat till vänster och fortsätt i ordning, så att du stannar upp med blicken en liten stund vid varje person. Om två personer märker att de tittar varandra i ögonen samtidigt nickar de åt varandra och byter lugnt och tyst plats genom att gå till varandras platser. På den nya platsen börjar man igen med klasskamraten till vänster och fortsätter i ordning därifrån.

Till sist kan man diskutera: *Hur kändes övningen? Hur kändes det att se någon i ögonen? Varför kan det ibland vara svårt att se någon i ögonen? När känns det lättare? Hur kändes det när blickarna möttes? Hur kändes det om blickarna inte möttes?*

Undervisning: Gruppfenomen

I dag ska vi prata om grupper och sådant som hör till grupper. En grupp är en samling människor som känner att de hör ihop av någon anledning. En gruppmedlem känner att hen hör till gruppen även när gruppen inte är samlad. Till exempel är du medlem i din klass också på veckosluten, även om du inte är i skolan. Att höra till en grupp är ett mycket viktigt behov för människan. Ända sedan förhistorisk tid har det varit livsviktigt att höra till en flock och samarbeta med andra. Det finns många olika slags grupper och grupper av olika storlek, till exempel familjen, kompisgänget, hobbygruppen och skolklassen. Du hör också till många olika grupper. Vilka grupper hör du till?

Många saker påverkar hur väl en grupp fungerar, och en grupp blir inte automatiskt välfungerande eller en plats där alla trivs. Man vet att grupper utvecklas genom vissa faser. I början lär man till exempel känna varandra och gemensamma sätt att arbeta börjar formas. Samtidigt söker alla sin plats i gruppen. Genom samspel och gemensam verksamhet utvecklar gruppen sin egen stämning och sina egna arbetssätt. Du kanske märker att du fungerar på olika sätt i olika grupper eller att olika sidor av dig själv kommer fram i olika grupper. Gruppen påverkar alltså delvis hur vi beter oss och är tillsammans med andra. Samtidigt kan gruppmedlemmarna själva påverka vilken sorts grupp det blir och tillsammans öva på att agera så att det känns bra att vara och arbeta i gruppen. Det här pratade vi också om redan under den första Låt klassen lysa-lektionen.

Man kan tänka att en skolklass har två stora mål samtidigt. Det ena målet är studier och lärande. Det andra målet handlar om känslor, alltså att det ska kännas tryggt och bra att vara tillsammans med andra i klassen. Om det inte gör det är det svårt att koncentrera sig och lära sig. Därför är det viktigt att förstå sådant som påverkar gruppen och att öva de gruppfärdigheter som behövs.

Diskussion: Olika grupper

Material: Gruppkort (6 st.)

Läraren visar en gruppbild i taget i nummerordning för klassen. Vid varje bild funderar man på vilken typ av grupp som syns på bilden. Hur fungerar gruppmedlemmarna tillsammans? Deltar alla lika mycket? Hur skulle det kännas att vara med i en sådan grupp?

Man kan diskutera tillsammans efter varje kort eller först låta par eller smågrupper som sitter nära varandra prata en stund. Efter en ljudsignal samlar man tankarna gemensamt och läraren kan komplettera diskussionen.

Bakgrund för läraren inför den gemensamma diskussionen

1. En grupp där man inte känner varandra och där det nästan inte finns någon växelverkan

En sådan situation är vanlig i en ny grupp som just har startat och håller på att bildas. Man känner inte varandra och något samspel har ännu inte uppstått. Man kan vara osäker på hur man förväntas bete sig i gruppen. Det är vanligt att vara observerande och kanske lite spänd. Kanske väntar man på att någon ska börja leda verksamheten.

2. En grupp där en kamrat tydligt är ledare och styr hela gruppen

Ibland finns det en utsedd ledare i gruppen, och rättvist ledarskap är ofta viktigt och skapar trygghet. Samtidigt kan det hända att någon person, utan att man egentligen har kommit överens om det, börjar få större inflytande än andra och påverkar de andras handlingar och val. Det uppstår alltid maktförhållanden och dynamik i grupper, ofta utan att man tänker på det. Om en eller några personer börjar bestämma över hela gruppens verksamhet finns det inte längre jämlikhet och trygghet i gruppen. Andra kanske inte vågar uttrycka avvikande åsikter eller agera på andra sätt, eftersom de upplever att deras tankar inte har någon betydelse.

3. En grupp där det har bildats klickar

Särskilt i stora grupper uppstår det lätt mindre grupper, klickar eller kompisgäng. Om gruppen är stor eller otrygg söker man trygghet i mindre grupper. Detta kan till exempel märkas genom att man bara vill arbeta tillsammans med vissa bekanta kompisar. Det kan börja växa fram en uppdelning mellan "vi" och "de andra", vilket gör det svårt att bygga upp en känsla av gemenskap i hela gruppen.

Så här kan det till exempel gå till under den fas då gruppen, efter att medlemmarna lärt känna varandra, börjar söka sina platser och positioner och gruppen befinner sig i en stormningsfas.

4. En grupp där det finns en stark innergrupp och andra lämnas utanför

Ibland bildas ett särskilt kompisgäng i gruppen som inte alla får vara med i. Då hamnar andra utanför. Det uppstår en uppdelning mellan "oss" och "de andra". De som står utanför känner inte att de är en del av gruppen. De har inget inflytande och får inte delta på lika villkor i verksamheten eller samspelet. Risken för diskriminering och mobbning är stor.

5. En grupp där alla försöker vara likadana

En viktig egenskap hos en grupp är känslan av samhörighet. I grupper verkar också grupstryck, alltså viljan att vara lik gruppens andra medlemmar. Detta kan påverka åsikter, klädstil eller beteende. Det är delvis viktigt och hör till gruppens utveckling att gruppen skapar gemensamma sätt att fungera, alltså normer. I en viss fas av gruppens utveckling, efter bildandet och stormningen, betonas undvikandet av konflikter och strävan efter likhet. Om känslan av samhörighet blir för stark börjar den kväva olikheter och skapa press att vara som alla andra. Olikheter upplevs då som något som hotar gruppen.

6. En välfungerande grupp som består av olika individer och där samspelet fungerar flexibelt mellan alla

I en välfungerande grupp råder en positiv stämning och en känsla av samhörighet, men också acceptans för olikheter och uppskattning av varje individ. Alla känner att de är en viktig del av gruppen. I en sådan grupp känns det bra och tryggt att vara. Man kan koncentrera sig på den egentliga uppgiften, till exempel lärande. En sådan grupp utvecklas ofta genom de tidigare faserna (bildande, stormning, likriktning → fungerande samarbete), om gruppen får möjlighet att utvecklas. Det är viktigt att komma ihåg att alla faser och olika gruppdynamiska fenomen är naturliga och vanliga i alla grupper. Alla grupper har möjlighet att öva gruppfärdigheter och utvecklas mot att bli en välfungerande grupp.

Undervisning: Roller

Hur fungerar du i en grupp? I gruppsituationer får gruppens medlemmar olika roller. Ibland passar dessa roller den egna personligheten. Ibland kan en roll vara något man har hamnat i på grund av andra gruppmedlemmars förväntningar och sätt att agera. En roll handlar ofta om hur man fungerar i gruppen: är man den som talar mest och leder arbetet framåt, eller föredrar man att observera andra och kanske föra anteckningar? I grupparbete behövs olika roller. Det är viktigt att alla hittar ett sätt att delta som hjälper gruppen att nå sitt gemensamma mål. Då kan gruppens gemensamma mål, till exempel en gruppuppgift eller lagets framgång i ett spel, uppnås. Det är också bra att alla får pröva olika roller och att ingen alltid förväntas ta samma roll.

Aktivitet: Lägg handen på axeln på den som... -leken

Stå först utspridda i klassrummet.

Snart kommer jag att ge exempel på olika saker man kan göra. Lyssna och fundera på vilken klasskamrat du kommer att tänka på utifrån exemplet. Gå tyst fram till den eleven och lägg handen på hans axel. Det kan vara så att någon får många händer på sin axel och någon annan ingen alls. Försök att tänka på alla i klassen och gå modigt fram till den klasskamrat du kommer att tänka på, utan att följa kompisarnas val.

Ledaren för leken säger: *Lägg handen på axeln på den som...*

(LEDARE)

...får klassen att följa lärarens instruktioner om läraren måste vara borta en stund.

...hjälper gruppmedlemmarna att arbeta på ett bra sätt under grupparbete.

(ORGANISATÖR)

...tycker om att ordna i klassrummet och hålla ordning på gemensamt material.

...hjälper till att lägga tillbaka redskap på deras plats under gymnastiken.

(UPPMUNTRARE)

...är bra på att peppa andra, till exempel på gymnastiklektionen.

...kan ge beröm och säga högt när någon lyckas.

(UNDERHÅLLARE)

...kan berätta roliga skämt.

...får andra att skratta tillsammans.

(ANSVARSTAGARE)

...är bra på att se till att grupparbetet blir klart i tid.

...påminner andra om saker.

(GENOMFÖRARE)

...sätter i gång med arbetet direkt och får snabbt mycket gjort.

...är händig.

(ATMOSFÄRSKAPARE)

...hjälper till att lösa situationer om det behövs.

...behandlar alla rättvist och vänligt.

(IFRÅGASÄTTARE)

...ser saker ur många olika perspektiv.

...ställer frågor.

(OBSERVATÖRE)

...iakttar först från sidan medan de snabbaste skyndar i väg.

...tänker efter innan hen handlar.

(IDÉMAKARE)

...har många bra idéer.

...kommer på roliga aktiviteter för rasten eller fritiden.

Samarbete: Olika roller

Material: Rollkort (10 st.) eller rollblad

(LEDARE, ORGANISATÖR, UPPMUNTRARE, UNDERHÅLLARE, ANSVARSTAGARE, GENOMFÖRARE, ATMOSFÄRSSKAPARE, IFRÅGASÄTTARE, OBSERVATÖR, IDÉMAKARE)

Eleverna delas in i grupper om 3–4 personer. Rollbilderna visas på tavlan. Grupperna diskuterar en roll i taget. De väljer själva i vilken ordning de vill diskutera rollerna och hinner med så många som möjligt. Uppgiften kan också genomföras genom att varje grupp får 1–2 rollkort. Då diskuterar gruppen de roller de fått och presenterar dem sedan för de andra.

1. Hur fungerar en person med den här rollen i gruppen?
2. Hur kan den här rollen hjälpa gruppen?
3. Hur kan den här rollen försvåra gruppens arbete?

Vid behov kan man använda exemplen från den föregående aktiviteten för att göra rollerna mer konkreta.

Uppgift: Min roll

Material: Låt klassen lysa-häfte 2, s. 2

Fundera och skriv på lapparna i arbetsbladet vilka roller du har i olika situationer i ditt liv. Du kan använda rollorden i arbetsbladets hemuppgift som hjälp.

Hemuppgift: Roller i familjen

Material: Låt klassen lysa-häfte 2, s. 2

Längst ner på uppgiftssidan finns en hemuppgift. Eleven skriver på raden vem i familjen eller den närmaste omgivningen som oftast har den aktuella rollen. Uppgiften kan göras tillsammans med familjemedlemmar eller självständigt.

Klassutmaning: Klassens gemensamma raster

Material: Arbetsbladet Klassens gemensamma raster

I utmaningen kommer klassen överens om gemensamma raster för de kommande veckorna. Hitta på en gemensam lek eller aktivitet för dessa raster, till exempel genom att arbeta i grupper eller genom att brainstorma och diskutera tillsammans.

Om ansvaret delas mellan grupper kan man tillsammans uppmärksamma gruppens arbetssätt och roller. Man kan fundera på vilka medvetet utsedda roller som behövs för att uppgiften ska lyckas, till exempel: idémakare – alla, sekreterare (skriver gruppens svar på arbetsbladet), organisatör (ser till att nödvändigt material finns med), lekledare (ansvarar för att aktiviteten börjar vid överenskommen tidpunkt och förklarar reglerna) och så vidare.

Sammanfattning av lektionen: Gruppfenomen

I dag har vi pratat om vilka olika slags grupper det finns, hur grupper formas och vilka fenomen som förekommer i alla grupper. Gruppen påverkar hur du själv är i gruppen. På samma sätt påverkar varje person i gruppen vilken sorts grupp det blir. I grupper uppstår roller och gemensamma sätt att fungera,

både medvetet och omedvetet. Det är viktigt att lära känna andra gruppmedlemmar och att öva på att göra saker tillsammans med alla, så att det skapas en känsla av trygghet och samhörighet i gruppen. Då fungerar gruppen bättre och det blir lättare att trivas och lära sig.

Tacka klassen för den gemensamma lektionen och lyft fram något som gruppen lyckades bra med. (Till exempel: *Ni berättade modigt om era egna tankar kring grupper och roller som ni känner till. Många deltog i diskussionen och ni lyssnade respektfullt på varandra.*) Man kan också be eleverna själva sätta ord på vad klassen lyckades bra med under lektionen.

Nedvarvning : Nedvarvning med hjälp av hörseln

Lektionerna avslutas alltid med en gemensam nedvarvningsövning.

Sitt bekvämt på stolen så att fötterna vilar lugnt mot golvet (eller fotstödet). Lagg händerna lugnt i knät eller på bänken. Om det känns tryggt kan du blunda en stund, så att det blir lättare att koncentrera dig enbart på hörseln under den här övningen. Lugna andningen och därigenom hela kroppen. Andas in och andas sedan ut långsamt. Upprepa ett par gånger.

Under den följande halva minuten får du vara för dig själv och lyssna noggrant efter vilka ljud du hör. Ljuden kan komma långt borta eller nära, från klassrummet eller utanför klassrummet. De kan också komma från dig själv, till exempel ljudet av din andning eller att magen kurrar. Låt inte ljuden störa ditt lugn. Lagg bara märke till dem och gå sedan vidare till att uppmärksamma nästa ljud. När övningen närmar sig sitt slut kommer jag att spela på koshi-vindspelet eller göra ett annat lugnt ljud, och då får du öppna ögonen.